

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 2017

Sayfa: 1707-1725

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[08-07-2017] – [16-08-2017]

Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar

İsmail YALÇIN

Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Asst. Prof., Pamukkale University, Faculty of Divinity

Orcid ID: 0000-0001-8925-839

iyalcin@pau.edu.tr

Öz

Klasik İslam hukukunda kabul gören dörde kadar kadınla evlenme izni, son zamanlarda yürürlüğe konulan İslam aile hukuku kanunlarının çoğunda sınırlandırıcı bir yaklaşıma konu olmuştur. Sınırlandırmalar ilave evliliği bir takım şartlara bağlama ve hâkim denetimine tabi tutma şeklinde gelişmiştir. Sınırlandırıcı şartlar ülkelere göre değişmekle birlikte ortak zemin çok eşliliğin (taaddüdü zevcât) meşru bir gerekçeye dayanmasıdır. Genel anlamda bu gerekçe mevcut evlilikle evliliğin amaçlarının gerçekleştirilemiyor olmasıdır. Böyle bir durumda boşanma veya erkeğin ilave bir kadınla evlenmesi alternatiflerinden ikinci şıkkın tarafların maslahatını daha iyi koruduğu kabul edilerek çok eşliliğe izin verilmektedir. Aynı durumda kadın için tek seçenek boşanma usullerinden birine başvurmaktır. Çok kocalılık (poliandri) İslami değerlere aykırı görüldüğü için hiç söz konusu edilmemiştir. Sınırlandırıcı yaklaşımı benimseyen İslam aile hukuku kanunlarında çok eşliliğe izin vermek için kocaya; maddi yeterlilik, eşler arasında adalet, meşru gerekçe, mevcut hanımın onayını alma, müstakbel hanıma evli olduğunu bildirme gibi şartlar koşulması bu iznin istismar edilmesini engellemeyi, ailede huzur ve adaletin sağlanmasını, kadınların ve çocukların haklarının korunmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Aile Hukuku, Çok Eşlilik, Taaddüdü Zevcât, Poligami, Polijini, Sınırlandırma.

Restrictions on Polygamy in Contemporary Islamic Legislation

Abstract

The permission to marry up to four women as accepted in classical Islamic law has been subject to a restrictive approach in most Islamic family laws introduced lately. These restrictions have been in the form of putting extra conditions for the additional marriage and making it subject to review by a judge. Even though these conditions vary from country to country, the common ground is the search for a legitimate reason for polygamy (taaddudu zawjaat). In general, this reason is related to the current marriage being unable to realize the objectives of marriage. In such a situation, from among the two alternatives of divorce and polygamy the latter is thought to be better in terms of protecting the interests of both sides. Because a woman having multiple husbands (polyandry) is regarded as in conflict with Islamic values, the only option is to go for one of the ways of divorce. The fact that restrictive Islamic family laws requires from the husband capability in terms of wealth, justice among wives, legitimate reason, the consent of the current wife, and informing the future wife about the existence of a prior marriage aims to ensure that polygamy is not abused, to establish peace and justice within the family, and protecting the rights of women and children.

Keywords: Islamic Family Law, Polygamy, Polygyny, Taaddudu Zawjaat, Restriction, Constraint.

Giriş

Çok Eşlilik İzni ve Sınırlandırma

Klasik İslami literatürde “taaddüdü zevcât” denilen aynı anda birden çok kadınla evli olma hali için dünya literatüründe yaygın olarak poligami (polygamy) terimi kullanılmaktadır. Poligami çok eşlilik manasıyla çok karınlığı ve çok kocalılığı kapsamakla birlikte, çok kocalılık nadir olduğu için yaygın olarak çok karınlık anlamında kullanılmaktadır. Çok karınlık için özel terim olan polijini (polygyny) daha doğru terim olmakla birlikte az kullanılmaktadır. Günümüz Türkçesinde “taaddüdü zevcât” terimi eski kaldığı, “çok karınlık” az kullanıldığı, “çok evlilik” farklı zamanlarda evlenmeyi de kapsadığı, “birden çok kadınla evlenme” uzun olduğu için bu çalışmada tercih edilmemiş, birçok çalışmada yer aldığı gibi “çok eşlilik” terimi kullanılmıştır.¹

Poligami legal veya illegal olarak insan topluluklarında çok eski zamanlardan bu yana görülmektedir. Eski Mısırlılar, Çinliler, Atinalılar, Sümerler, Babilliler, Asurlular, Hititliler, İnanlılar, İbraniler gibi birçok toplumda poligam evliliklere izin verilmiş, Yahudilikte ve Hristiyanlıkta çok eşlilik yasaklanmamıştır.² Hammurabi Kanunlarında, eski Hint hukukunda ve Yahudi kutsal metinlerinde poligamiyi sınırlandırıcı bazı ifadeler rastlanmaktadır. Hammurabi Kanunları 141, 144, 145 ve 148. maddelerinde işaret edildiğine göre kadının kadınlık görevlerini yapmadığı veya yapmadığı bazı durumlarda poligamiye izin vermiş ve karısı hastalandığı için üzerine evlenmişse karısını boşamayıp ömür boyu bakmasını şart koşmuştur.³ Hindistan’da ise sayısal sınırlandırma konulmuş ve Brahman sınıfına dört, Kşatriya sınıfına üç, Vaişya sınıfına iki, Sudra sınıfına bir kadınla evlenebilme izni verilmiştir. Tevrat’ta eşler arasında adaletli davranmayı⁴ ve iki kız kardeşi bir nikâhta birleştirmemeyi⁵ öğütleyen sınırlandırmalar görülmektedir. İslam’ın geldiği toplum çevrelerinde de çok eşliliğin yaygın bir kabul ve teamül olduğu bilinmektedir.⁶

¹ Çok eşlilik terimi çok kocalılığı da ifade etmekle birlikte bu uygulama nadir olduğu için “Galat-ı meşhur lügat-ı fasihten evladır” kuralı çerçevesinde bu terimden anlaşılan çok karınlıktır.

² Tevrat’ta birçok Peygamberin çok eşliliğinden bahsedilmektedir. Bk. Tekvin 4:19; 16:1-4; 25:6; 26:34; II. Samuel3:2-5; 5:13-16; 11:27; Neşideler Neşidesi 6:8; Hâkimler 8:30-31; I. Krallar 11: 3.

³ Bk. https://tr.wikisource.org/wiki/Hammurabi_Kanunlar%C4%B1 (10.08.2017)

⁴ Çıkış 21:10 ikinci evliliği yapan kişiye birinci hanımın nafaka, giyim ve cinsel haklarını korumasını öğütlemektedir.

⁵ Levililer 18:18.

⁶ Bk. Kevser Kamil Ali-Salim Öğüt, “Çok Evlilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), c. VIII, s. 366-368; H. İbrahim Acar, “Poligami Konusunda Bazı Mülahazalar”, *Ekev Akademi Dergisi* 1, no. 2 (1998): 190-192; Abdurrahman Kurt, “Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çokeşlilik”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, (1999): 183-201; Acar, s. 191.

İslam çok eşliliği yasaklamamış fakat mücmel olan Nisa suresi 103. ayet ve Hz. Peygamber'e isnat edilen dörtten fazla hanımı olanların dörtten fazlasını boşamasını emrettiğine dair rivayetler⁷ sebebiyle çok eşliliğin dört kadınla sınırlandığı genel kabul görmüştür. Birden fazla kadınla evliliğe izin veren ayet aynı zamanda eşler arasında adaletli davranmamaktan korkanların bir kadınla yetinmelerini öğütlemiştir.⁸ Eşler arasındaki adaletle işaret eden diğer bir ayette; "Ne kadar istekli olsanız da kadınlar arasında tam adil davranmaya güç yetiremezsiniz. O halde birisine tamamen kapılıp diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın!"⁹ denilmek suretiyle psikolojik olarak sevgide adaletin mümkün olmayacağına işaret edilmiş, bu sebeple fakihlerin çoğu nafaka ve geceleme konusunda eşit davranmayı eşler arasında adil davranma şartı için yeterli görmüştür.¹⁰

Çok eşliliğin yaygın sebepleri; savaş, tabii afet gibi harici bir sebeple erkek sayısının azalması veya mevcut eşle evliliğin amaçlarının gerçekleştirilememesi gibi amillerdir. Bununla birlikte sadece cinsel arzunun daha fazla tatmini amacıyla da çok eşliliğe başvurulabilmektedir. Kadının kısırlığı sebebiyle çocuk sahibi olunamaması veya kadının hastalığı sebebiyle artık cinsel ihtiyacın karşılanamıyor olması, çok eşliliğin meşruiyet temellerini oluşturmaktadır. Böyle bir kusur erkekte meydana gelirse kadın için çözüm boşanma için mahkemeye başvurmaktır. Neslin korunması gibi İslam'ın üstün tuttuğu değerler sebebiyle bir kadının birden çok erkekle aynı zamanda evlenmesine izin verilmemiştir.

Çok eşlilik toplumların dini ve kültürel değerleriyle yakından ilişkilidir. Toplumda ailenin huzur ve güvenliğinin, her bir kişinin temel insan haklarının, şeref ve mahremiyetinin korunması İslam hukukunun temel hedeflerindedir. Ahlak ve hukuk birlikte bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışır. Kültürel değerler farklılık arz etse de kadında bulunan kıskançlık duygusu, normal şartlarda bir kadının üzerine başka bir kadının ikinci eş olarak alınmasını kabul etmez. O halde taraflar için, özellikle de kadın için poligam evlilik, daha iyisi olamadığı için veya daha kötüsü olmaması için kabul ve tercih edilen bir çözümdür. Bununla birlikte bazı toplumlar çok eşliliği hoşgörü ile karşılarken bazıları da olumsuz ve kötü bir davranış olarak algılamaktadır.

İslam hukukunda erkeğin çok eşliliğe izin verilmiş olmasına mukabil kadının nikâh akdinde kocasıyla anlaşarak bir boşama hakkını almasına¹¹ ve

⁷ Beyhâkî, VII, 184; İbn Mâce, "Nikâh", 40; Tirmizî, "Nikâh", 33.

⁸ Nisa 4/103.

⁹ Nisa 4/ 129.

¹⁰ Bk. Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), c. II, s. 232,266; Nefrâvî, Ahmed b. Guneym b. Salim İbn Mühenna, *el-Fevakihü'd-devani 'alâ risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravânî*, (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1995), c. II, s. 21-22; Şirbînî, Muhammed b. Ahmed b. el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-minhâc*, (Beirut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1994), c. IV, 413; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğni*. (Kahire: Mektebetu'l-Kahira, 1968), c. VII, s. 305-306.

¹¹ Kâsânî, c. III, s. 118; İbn Kudâme, c. VII, s. 488.

üzerine evlenmemesini şart koşabilmesine izin verilmiştir.¹² Ayrıca eşi kocalık vazifelerini yerine getirmediğinde de kadın boşanma talebiyle mahkemeye başvurabilmektedir. Müslüman toplumlarda çok eşliliğe izin verilmekle beraber çok eşlilik oranlarının çok yüksek olmadığı, tek eşliliğin esas, çok eşliliğin istisnâ bir durum olduğu araştırmalarda ortaya konulmuştur.¹³ Yakın zamanlardaki durumu tespit edebilmek amacıyla 13 Müslüman ülkede yapılan bir araştırmaya göre çok eşlilik oranlarının yüzde 2 ile yüzde 12 arasında değişkenlik göstermektedir. Mezkûr araştırmaya göre çok eşli erkeklerin yüzde 90'ı iki eşlidir, yüzde 5 ila 7'si üç eşlidir, sadece yüze 1'i dört eşlidir. Buna mukabil Sahra altı Afrika ülkelerinde hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler arasında çok eşlilik oranları diğer İslam ülkelerinden çok daha fazladır.¹⁴

Çok eşliliğin sınırlanması konusu 19. yüzyılın sonlarından itibaren yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalarda Muhammed Ubeydullah, Celal Nuri, Mansurizade Said, Şemsettin Günaltay gibi isimler çok eşliliğin tamamen yasaklanmasını istemişlerdir. Buna mukabil Aksekili Ahmet Hamdi, Mehmet Akif, Ahmet Naim, Reşit Rıza ve Musa Carullah gibi isimler ise tek eşliliği esas görmekle birlikte gerekli durumlarda çok eşliliğe izin verilmesini savunmuşlardır.¹⁵ Konu ile ilgili tartışmaların hararetle olduğu bir ortamda hazırlanmış olan 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi çok eşlilik üzerinde sınırlandırmalar getiren ilk kanun sayılabilir.¹⁶ 1924 yılında hazırlanan ve uygulama imkânı bulunamayan Hukuk-i Aile Layihası'nda ise çok eşliliğin sınırlanması için daha ayrıntılı düzenlemeler tasarlanmıştır.¹⁷

Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında çok eşlilik hususunda farklı yaklaşımlar tercih edilmiş ve kolaylaştırıcı, zorlaştırıcı veya yasaklayıcı düzenlemelere gidilmiştir. Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Umman ve Katar gibi körfez ülkeleri çok eşliliğin sınırlandırılması konusuna kamuoyu talepleri doğrultusunda çekinceli yaklaşmaktadır. Buna mukabil Fas'tan Malezya'ya kadar İslam ülkelerinin büyük çoğunluğu aile hukukunu düzenleyen kanunlarda çok eşlilik üzerine sınırlandırmalar getirmiştir. Tunus ve Türkiye gibi bazı ülkelerde ise çok eşlilik yasaklanmıştır.¹⁸

¹² İbn Cüzey, *el-Kavâinü'l-fıkhiyye*, (yy., ts.), s. 146.

¹³ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM* 23, (2008): 85-100; Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Günümüzde Aile*, (ed.) Ömer Çaha, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), s.171; Kurt, s. 208.

¹⁴ Chamie, J., "Polygamy among Arabs", *Paper presented at the Population Association of American Annual Meeting March 28-30 (1985)*, Boston Massachusetts: Unpublished.

¹⁵ Bk. Acar, s. 207-215; Ayrıca bk. Aksekili, Ahmet Hamdi "İslamiyet ve Taaddüdü Zevcât 1-2-3-4-5-6", *Sebilürreşâd*, 11(275)(276)(277)(280)(284)(285), (1332h).

¹⁶ Bk. *Aile Hukuku Kararnamesi*, (Haz.) Orhan Çeker, (İstanbul: Ebru Yay., 1985), s. 23, 32, 45.

¹⁷ Sabri Şakir Ansay, *Eski Aile Hukukumuz Bir Nazar*, (Ankara 1952), s. 25, 137, 143.

¹⁸ Bk. Lynn Welchman, *Women and Muslim family laws in Arab states: a comparative overview of textual development and advocacy*, (Amsterdam University Press, 2007), s. 86.

Genel olarak dünyadaki kadın ve erkek oranlarına bakıldığında çeşitli, dönemsel ve geçici nedenler sebebiyle oluşan değişimler dışında kadın ve erkek nüfusun birbirine hemen hemen eşit olduğu ve hiçbir zaman bire iki, bire üç gibi bir oranın görülmediği bilinmektedir.¹⁹ Allah'ın yaratma kanunu, insanoğlu için böyle hassas bir denge üzerinde işlemekte ve evlilik müessesesinin de her şeyin normal seyrinde yürüdüğü zamanlarda tek eşli olarak yürüyeceğine işaret etmektedir.

Bu araştırmada güncel İslam aile hukuku düzenlemelerinde çok eşlilik üzerine getirilen sınırlandırmalar incelenecektir. İncelemede geneli temsil edebilecek kadar örnek gözden geçirilerek ortak yönler üzerinden genel değerlendirmeler yapılacaktır.

Mevcut İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik

Klasik İslam hukuku düzenlemelerinde çok eşlilik dört eş ve hukukun genel sınırlandırmaları dışında yasal bir sınırlandırmaya veya mahkeme denetimine tabi tutulmamıştır. 1917-1919 yılları arasında Osmanlı devletinde yürürlükte kalan Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi çok eşlilik sınırlandırmalarına örneklik oluşturmuştur. Kanunun 38. maddesi; "Üzerine evlenmemek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüç sahih ve şart muteberdir." hükmüyle ikinci evliliğe karşı kadının eline kuvvetli bir silah vermiştir. Ayrıca poligamiden mağdur olup boşanmak isteyen kadına, 74. ve 130. maddeler birlikte bir çözüm sunmuştur. 74. maddede; "Müteaddit zevcesi olan kimse onlar beyninde icrayı adalet ve müsavata mecburdur." denilmiş; 130. maddede ise kendisine adil ve eşit davranılmadığı gerekçesiyle kadının hâkime başvurabilmesine ve hâkimin belirleyeceği hakemler vasıtasıyla evliliğin tefrik veya muhâla'a yoluyla sona erdirilebilmesine imkân verilmiştir.²⁰

Hukuk-i Aile Kararnamesi yürürlükten kaldırıldıktan sonra hazırlanan Hukuk-i Aile Layihası (1924) 12. maddesi tek evliliğin asıl olduğunu fakat ikinci kadınla evlenmek isteyen zaruretini ve adalete ehliyetini ispat ederek hâkimin iznini talep etmesini şart koşturmuştur. 83. maddesi, ikinci eşin ikinci eş olduğunu ve kendisinin buna razı olduğunu açık bir şekilde bilmesini gerekli görmüş ve kocanın bunu ispatlayamaması durumunda kadına tefrik talebiyle hâkime başvurma hakkı vermiştir. 84. madde ise ilk eşin sadece üzerine evlenilmesi gerekçesiyle tefrik başvurusunda bulunabilmesine imkân vermiştir.²¹

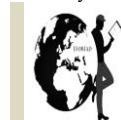
1. Yasaklayanlar

Müslüman ülkelerden Türkiye 1926 yılında şer'i esaslara dayalı İslam Aile Hukuku çalışmalarını sona erdirerek İsviçre Medeni Kanunu'nu Türk

¹⁹ Bk. <http://www.worldometers.info/world-population/world-population-gender-age.php> (05.05.2017).

²⁰ Bk. *Aile Hukuku Kararnamesi*, s. 23, 32, 45.

²¹ Ansay, s. 25, 137, 143.

Medeni Kanunu olarak benimseyince evlilikte tek eşli sisteme geçmiştir. Kanunun 129. maddesi evlenme ehliyeti için önceki evliliğin sona erdiğinin ispatını şart koşmuş, 145. maddesi ise evli olan bir kişinin yeniden evlenmesini batıl evlilik olarak tanımlamıştır. Medeni kanunun kabulü öncesinde İslam adına çok eşliliğin (taaddüdü zevcât) yasaklanabileceğini savunanlar olmakla birlikte Türk Medeni Kanunu ve kanunun getirdiği poligami yasağı İslam hukukunun bir yorumu olarak sunulmamıştır. Yasal olmamakla birlikte toplumun çeşitli kesimlerinde düşük oranlarda poligami uygulamaları devam etmektedir.²²

1917 Bolşevik ihtilali sonrasında Orta Asya ülkelerinde ve 1928 yılında Arnavutluk'ta İslam Aile Hukuku'nun yerini Sovyet hukuku almış ve poligami yasaklanmıştır.²³ Bu eğilimin bir yansıması da Kuzey Afrika ülkesi Tunus'ta görülmüştür. 1956'da Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Tunus, Türkiye'den 30 yıl sonra yürürlüğe koyduğu Tunus Ahvali Şahsiyye Kanunu ile (madde 18) poligamiyi yasaklamış ve yasağa uymayan için bir yıl hapis cezası, 240.000 Frank para cezası veya her ikisini birlikte öngörmüştür.²⁴

2. Serbest Bırakanlar

Poligami ile ilgili tartışmalarda Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez ülkeleri poligaminin serbestliğinden yana tutum almışlar ve dört eş sınırı dışında bir kısıtlamaya gerek duymamışlardır.²⁵ Zira bu ülkelerde alt sahra bölgesinden sonra en yüksek oranda poligami görülmektedir.²⁶ Suudi Arabistan'ın önde gelen âlimlerinden Abdülaziz b. Baz çoğunluğun görüşünün aksine çok evliliğin esas olduğunu ve imkânı olanların dörde kadar evlenerek çok çocuk yapmasının sünnete uygun güzel bir davranış olacağını savunmuştur.²⁷ Bu bölge kaynaklı misyar nikâhı²⁸ uygulaması da çok eşliliği teşvikin bir parçası sayılabilir.²⁹

Geleneksel kültürlerinde çok eşlilik bulunan Çad, Nijer, Mali, Moritanya Senegal, Nijerya, Gine, Gambiya Sierra Leone gibi Sahraaltı Afrika

²² Örnek bir saha çalışması için bk. Sebahat Gücük ve diğerleri, "Van İlindeki Çok Eşlilik Oranları ve Etkileyen Faktörler: Kesitsel Çalışma", *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi* 21(3) (2010): 127-133.

²³ Isa Mansur Yelwa, "Law Reform in the Muslim World: A Comparative Study of the Practice and Legal Framework of Polygamy in Selected Jurisdictions", *International Journal of Business & Law Research* 2(3), (September 2014): 38.

²⁴ Mecelletü'l-ahvâlî's-şahsiyyeti't-Tunusiyye, 1956, m.18.

²⁵ Yelwa, s. 38; Makran Tanık Aziz, *İcrââtü tanzimi teaddüdi'z-zevcât fi kanuni'l-üsra'ti'l-Cezairî*, (Yüksek Lisans Tezi, Biskra: Camiatu Haydar, Külliyyetu'l-Hukuk, 2015), s. 28.

²⁶ Welchman, s. 77.

²⁷ Abdülaziz Bin Baz, "Taaddüdü Zevcât", erişim tarihi 05.06.2017, <http://www.binbaz.org.sa/noor/11255>.

²⁸ Bk. Saffet Köse, "Misyâr Nikâhı-Kur'an ve Sünnetin Çizdiği Aile Modeli Çerçevesinde Bir Yaklaşım-", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009): 13-34.

²⁹ Yelwa, s. 36.

ülkelerinde çok eşlilik bir statü sembolü olarak görülmekte ve yaygın uygulama alanı bulmaktadır. Binaenaleyh bu ülkelerde poligami üzerine bir kısıtlama getirilmediği ve Müslümanlar arasında bile dört eş sınırını aşanların olduğu aktarılmaktadır.³⁰

3. Sınırlayanlar

Yukarıda bir ve ikinci maddede işaret edilen ülkelerin dışındaki diğer İslam ülkelerinin büyük çoğunluğunda poligami üzerine sınırlandırmalar getirilmiştir. Bu sınırlandırmaların esas poligam evliliklerin hâkim iznine bağlanmasıdır. Sınırlandırmalar ülkelere göre çeşitli ayrıntılar içermekte ve başvuru öncesinden nikâh sonrasına kadar çeşitli şartları ve kısıtlamaları içermektedir. Burada bazı İslam ülkelerinin kısıtlayıcı poligami düzenlemeleri kabaca tarih önceliği esas alınarak örneklendirilecektir.

a. Suriye

Suriye Ahval-i Şahsiyye Kanunu (1953), madde 14'te poligamiyi sınırlayabilecek bir düzenleme olarak kadının nikâh akdinde üzerine evlenilmemesini şart koşabileceğini ve kocanın bu şarta uymayarak ikinci evlilik yapması durumunda kadının fesih hakkının doğacağı ifade etmiştir. Madde 17, ikinci evlilik yapmak isteyen erkeğin hâkime başvurması gerektiğini ve hâkimin, meşru gerekçe ve nafaka ödeme gücü bakımından başvuru sahibinin durumunu inceledikten sonra poligamiye izin verebileceğini açıklamıştır. Madde 68 ise poligam evlilik yapan erkeğin mesken konusunda eşleri arasında eşit davranmaya mecbur olduğunu vurgulamıştır.³¹

Suriye Ahval-i Şahsiyye Kanunu 2007 yılında yenilenerek çok eşlilik konusu altıncı bölümde "taaddüdü zevcât" başlığı altında 5 madde halinde (71-75) düzenlenmiştir. Bu düzenlemede ilk kanunun 17. maddesi 71. madde olarak aynen korunmuştur. Madde 72, ilave bir evlilik yapmak isteyen kocanın, üzerine evlenmemesini şart koşmuş olan karısına, üzerine evleneceğini; evliliği resmi tescilli değilse evleneceği kadına kendisinin evli olduğunu haber vermesini şart koşmuştur. Madde 73, koca 72. maddedeki şartları yerine getirmese her iki kadına da hem şartın ihlali hem de aldatma gerekçesiyle evliliği öğrendikleri andan itibaren bir yıl içinde evliliği fesih hakkı vermiştir. Madde 74, mevcut evlilik veya yeni evlilik sebebiyle evlilik hayatının devamını zorlaştıran bir zararla karşılaşan kadına, *şikâk* (geçimsizlik) sebebiyle tefrik talebinde bulunabilme hakkı vermiştir. Madde 75, ikinci eşe de üzerine evlenilmemesi şartını koşma hakkı vermiş ve şart koşulduğunda üzerine evlenilirse kadına fesih hakkı vermiştir.³²

³⁰ Yelwa, s. 34.

³¹ Suriye, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye, 1953, m. 14, 17, 68.

³² Suriye, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye, 2007, m. 71-75.

b. Irak

Irak Ahvali Şahsiyye Kanunu (1959), çok eşlilik konusunu madde 3'te düzenlemiştir. Madde 3, fıkra 4; hâkimin izni olmadan yapılacak poligam evliliğin batıl olduğunu kabul eder. Hâkim poligam evliliğe izin vermek için kocanın mali yeterliliğini ve evlenmesindeki meşru faydayı veya gerekçeyi araştırır. Fıkra 5, kocanın eşleri arasında adaletli davranacağı konusunda hâkimin olumlu kanaatinin olması gerekir. Fıkra 6, önceki iki fıkrada getirilen şartlara uymadan yapılan poligam evlilik, bir yıla kadar hapis cezası, 100 dinara kadar para cezası veya her ikisi ile birlikte cezalandırmayı gerektiren bir suçtur. Fıkra 7, poligam evlilik bir dul ile yapılırsa yukarıdaki şartlar aranmaz.³³

c. Pakistan

Pakistan Müslüman Aile Hukuku Kanunu (Muslim Family Law Ordinance 1961) madde 6'da poligami konusunu düzenlemiştir. Madde 6, fıkra 1; evli bir erkek mevcut evliliği devam ederken Tahkim Kurulu'nun (Arbitration Council) önceden yazılı izni olmadan yeni bir nikâh akdi yapamaz ve yaparsa bu akit tescil edilemez. Fıkra 2, poligam evlilik yapmak isteyen koca, önce belirlenen başvuru ücretini öder. Sonra ikinci bir evliliğe niçin ihtiyaç duyduğunu ve mevcut eşin bu evliliğe razı olup olmadığını beyan eden bir başvuru formu doldurur ve bu formu Tahkim Kurulu Başkanı'na müracaat eder. Başvuru esnasında "nikâhname" isimli bir belge, nikâh memuru huzurunda, gelin ve damadın vereceği cevaplarla doldurulur. Fıkra 3, Tahkim Kurulu başvuruyu inceler ve istenilen evliliğin makul ve gerekli olduğuna kani olursa evliliğe izin verir. Fıkra 4, ikinci ve üçüncü fıkralardaki şartları ihlal edenler kısa süreli hapis cezası ve para cezası ile cezalandırılır. Fıkra 5, tahkim kurulundan izin almadan poligam evlilik yapan mehrin tamamını öder ve üstelik bir yıla kadar hapis cezası ve 500 bin rupi para cezası ile cezalandırılır.³⁴

d. Endonezya

Endonezya Evlilik Kanunu (Law on Marriage 1974) poligam evlilik konusunu 3., 4. ve 5. maddelerinde düzenlemiştir. Madde 3, fıkra 1; bir erkeğin sadece bir kadınla evli olması esastır. Bir kadın ise sadece bir erkekle evli olabilir. Fıkra 2, ilgili tarafların uygun görmesi ile mahkeme kocaya birden fazla kadınla evlenme izni verebilir. Madde 4, fıkra 1; birden fazla kadınla evlenmek isteyen koca ikametgâhının bulunduğu yer mahkemesine bir dilekçeyle müracaat eder. Fıkra 2 Mahkeme kocaya ancak karısı, kadınlık görevlerini yapamıyorsa, fiziksel zafiyeti veya onulmaz kronik bir hastalığı varsa ya da kısır evlilik izni verir. Madde 5, fıkra 1; mahkeme, poligami başvurusunu değerlendirmeye almak için kocanın, mevcut hanım veya hanımlarının rızasını almasını, maddi gücünün bütün eş ve çocuklarına karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye yeterli olmasını ve evlendiğinde

³³ Irak, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye, 1959, m.3/4-7.

³⁴ Pakistan, Muslim Family Law Ordinance, 1961, m. 6.

bütün eş ve çocuklarına karşı adil davranacağı konusunda yazılı teminat vermesini şart koşar. Fıkra 2, Mevcut hanım veya hanımların rızasını belirtebilecek durumda olmaması ya da gaip olması durumunda rıza şartı kalkar.³⁵

1975 yılında mevcut kanun üzerine ilaveler yapılmıştır. Madde 41, fıkra b; mevcut hanım veya hanımlar rızalarını mahkeme önünde açıkça ifade etmelidir. Madde 41, fıkra c; koca, gelirini ispatlayacak belgeleri mahkemeye sunmalıdır. Madde 42, mevcut hanımlar, rızaları anlaşılacak üzere mahkemeye davet edilmelidir. Madde 43, mahkeme, bütün şartların tamam olduğundan emin olunca poligami izni verir. Hükümet kararları ile yapılan başka düzenlemelerle, mahkemeden izinsiz yapılan poligam evlilik sebebiyle kadına mevcut evliliğin feshini isteme hakkı verilmiş ve izinsiz yapılan poligam evlilik için para cezası konulmuş³⁶ ve poligamiyi yapan kişi devlet memuru ise ayrıca disiplin cezası öngörülmüştür.³⁷

e. Cezayir

Cezayir Aile Kanunu (Kanunu'l-Usra 1984), madde 8'de poligamiyi düzenlemiş ve meşru gerekçe ve adaletli olma niyeti bulunduğu şer'i hudutlar çerçevesinde birden fazla kadınla evlenmeye izin vermiştir. Bununla beraber nikâh öncesinde mevcut ve müstakbel hanımlara poligam evlilik durumunun bildirilmesini şart koşmuştur. Aksi takdirde eşlerin her birinin aldatılma gerekçesiyle kocaya karşı dava açabilmesine ve rızaları bulunmadığında mahkemeden tefrik talebinde bulunabilmesine imkân vermiştir.³⁸

Madde 8, 2005 yılında değiştirilerek mevcut şartlar üzerine ilave şartlar getirilmiş ve bütün şartlar hâkim denetimine alınmıştır. Yeni düzenlemeye göre poligam evlilik yapmak isteyen erkek aile ikametgâhının bulunduğu yer mahkemesine başvuruda bulunur, mahkeme her iki eşin evliliğe rızasının, kocanın evlilik için meşru gerekçesinin, hanımlarına adaletli davranabilme ve evlilik hayatının getireceği şartları yüklenbilme potansiyelinin bulunduğunu tespit edince poligam evliliğe izin verir. Bu düzenleme ile kadınların rızaları nikâhtan önce şart koşulduğu için ilk düzenlemede bulunan kadınların mahkemeye başvuru hakları kaldırılmıştır.³⁹

f. Malezya

Malezya (Federal Bölge) Aile Hukuku Kanunu (Islamic Family Law [Federal Territories] Act 1984) madde 23, poligamiyi 8 fıkra halinde oldukça ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Fıkra 1, mahkeme izni olmadan poligam evlilik yapılamaz ve yapılırsa da kaydedilemez. Fakat izinsiz yapılan evliliğin şer'i

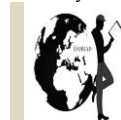
³⁵ Endonezya, Law on Marriage, 1974, m. 3-5.

³⁶ Endonezya, Government Regulation No. 9 of 1975, m. 45 (1) (2).

³⁷ Endonezya, Government Regulation No. 45 of 1990, m. 15 (1) ve m. 16.

³⁸ Cezayir, Kanunu'l-Usra, 1984, m.8.

³⁹ Cezayir, Kanunu'l-Usra, 2005, m.8.

kurallara uygun olduğu mahkemeye ispatlanırsa mahkeme kanununun 123. maddesindeki cezai müeyyideleri uygulayarak bu evliliğin kaydını yapabilir.⁴⁰ Fıkra 3, poligam evlilik yapmak isteyen erkek usulüne uygun bir dosya hazırlayarak mahkemeye başvurur. Başvuru dosyasında yapılmak istenilen evliliğin haklı ve gerekli olduğunu gösteren gerekçeler, kocanın gelir belgesi, taahhütleri, belgelenebilir borçları ve mali yükümlülükleri, muhtemel evlilikle katılacaklarla birlikte bakmakla yükümlü olacağı kişi sayısı, muhtemel evlilikle ilgili mevcut hanım veya hanımların rıza veya görüşlerinin alınıp alınmadığı belgeleriyle yer alır. Fıkra 4, başvuruyu alan mahkeme, başvuru sahibi ile mevcut hanım veya hanımlarını gizli celsede dinleyerek aşağıdaki dört sorunun cevabını araştırır ve değerlendirir.

- 1- Mevcut hanım veya hanımlarda kısırlık, maluliyet, delilik, fiziki açıdan evlilik ilişkisine uygun olmama, evlilik görevlerini yerine getirmekten kasıtlı olarak kaçınma gibi önerilen evliliği haklı ve gerekli gösterecek bir durum var mıdır?
- 2- Başvuru sahibi şer'î hükümlere uygun olarak bütün hanımlarına ve bu evlilikle birlikte katılacaklar da dâhil olmak üzere bakmakla yükümlü olduğu kişilere bakabilecek mali yeterliliğe sahip midir?
- 3- Başvuru sahibi şer'î hükümlere uygun olarak bütün eşlerine eşit muamele edebilecek bir kişi midir?
- 4- Önerilen evlilik mevcut hanım veya hanımlara şer'î bir zarar⁴¹ vermeyecek midir?

Hâkim bu soruların olumlu cevaplarıyla tatmin olursa, ilave evlilik iznini verebilir. Fıkra 6, mahkemenin poligami başvurusuna verdiği cevabi karar temyize açıktır ve karardan memnun olmayan veya mağdur olan taraf kararı temyize götürebilir. Fıkra 7, maddenin 1. fıkrasını ihlal ederek izinsiz poligam evlilik yapan kimse, mevcut hanım veya hanımlarına olan mehir ve diğer mali hakları derhal öder. Ödemezse zimmetine borç olarak kaydedilir.⁴² Ayrıca kanununun 123. maddesi mahkemeden yazılı izin almadan poligam evlilik yapanın suç işlemiş olacağını ve 1000 Ringgit'e kadar para cezası, altı aya kadar hapis cezası ya da her ikisiyle birlikte cezalandırılabilceğini ifade etmiştir.⁴³

g. Fas

Fas Aile Kanunu (Müdevvene 2004) poligami konusunu 40 ila 46 maddelerinde ayrıntılı olarak düzenleyen ikinci bir örnektir. Madde 40, kocanın eşleri arasında adaletsizlik yapmasından korkulduğunda ve nikâh

⁴⁰ Birinci fıkranın ikinci cümlesi 1993 yılında yapılan değişiklikle ilave edilmiş ve madde gevşetilmiştir.

⁴¹ Malezya (Federal Bölge) Aile Hukuku Kanunu giriş bölümünde şer'î zarar (*darar syarie*); kadını din, hayat, vücut, zihin, ahlak veya mal olarak etkileyen ve İslam hukuku tarafından zarar olarak kabul şeyler şeklinde tanımlanmıştır.

⁴² Malezya, Islamic Family Law, 1984, m. 23.

⁴³ Malezya, Islamic Family Law, 1984, m. 123.

akdinde kocanın karısı üzerine evlenmeyeceğine dair şart bulunduğu ikinci evliliğe izin verilmez. Madde 41, poligam evlilik yapmak isteyen kocanın, bu talebi için istisnâ ve objektif bir gerekçesi bulunmazsa ve iki aileyi her yönüyle geçindirebilecek düzeyde geliri bulunmazsa mahkeme ilave evliliğe izin vermez. Madde 42, kocanın poligami başvurusunda bulunabilmesi için, karısının nikâh akdinde üzerine evlenilmemesini şart koşmamış olması gerekir. Böyle bir şart yoksa koca bir dilekçeyle ilave evlilik izni için mahkemeye müracaat eder. Dilekçesinde ilave evliliğe izin verilmesini gerektiren olağanüstü ve objektif sebepleri açıklar ve gelir belgesini dilekçeye ekler. Madde 43, üzerine evlenilmek istenilen kadın mahkemeye davet edilir ve belli bir tarihte yapılacak celseye katılmazsa yokluğunda kocasının dilekçesi hakkında karara varılacağı bildirilir. Madde 44, mahkemede iki tarafın katılımıyla konu müzakere edilir ve tarafların arasında anlaşma sağlanması için çaba sarf edilir. Müzakere sonunda mahkeme ilave evlilik için istisnâ ve objektif gerekçelerin bulunduğunu tespit ederse gerekçeli bir kararla ilave evliliğe izin verir. Temyize kapalı olan bu karara mevcut hanımların ve çocukların menfaatlerini koruyan maddeler konulabilir. Madde 45, mahkeme tarafları dinlediğinde evlilik ilişkisinin devam etmesinin imkânsız olduğunu ve kadının, üzerine evlenmek isteyen kocasından boşanma konusunda ısrar ettiğini tespit ederse kadın ve çocukların haklarını koruyan bir miktar belirler. Koca bu miktarı yedi gün içinde ödemek zorundadır. Ödeme yapılıncaya mahkeme boşanma belgesini onaylar. Ödemenin yapılmaması poligam evlilik başvurusunun geri çekilmesi anlamına gelir. Koca poligam evlilikte kararlı olduğu halde kadının poligam evliliğe rızası yok ve boşanmak da istemiyorsa mahkeme bu kanunun 94. ve 97. maddelerinde düzenlenmiş olan hakemli uzlaştırma sürecini uygular. Madde 46, poligam evlilik akdi yapılmadan önce hâkim, evliliğin poligam olduğu hususunda müstakbel eşi bilgilendirir ve bunu resmi kayıt altına alır.⁴⁴

h. Ürdün

Ürdün Ahvali Şahsiyye Kanunu (2010) poligam evlilik konusunu madde 13'te düzenlemiş ve diğer birkaç maddede poligamiyle ilgili düzenleme yapmıştır. Madde 13, hâkim evli bir erkeğin ilave bir evlilik için başvurusunu alınca izin vermeden önce onun mehir ve nafaka ödeme gücünün bulunduğunu ve müstakbel eşin evleneceği erkeğin evli olduğunu bildiğini tespit etmesi gerekir. Mahkeme akdi icra ettikten sonra mevcut eş veya eşlere durumu tebliğ eder. Madde 37/a, nikâh akdinde kadın üzerine evlenilmemesini şart koşabilir. Madde 75, koca, karısıyla beraber diğer bir karısını her ikisinin de rızası olmadan oturtamaz. Madde 79, birden fazla karısı olan erkek geceleme ve nafaka konularında eşleri arasında adaletli olmak zorundadır.⁴⁵

⁴⁴ Fas, Müdevvene, 2004, m. 40-45.

⁴⁵ Ürdün, Kanunu'l-Ahvali'ş-Sahsiyye, 2010, m. 13, 37/a, 75, 79.

Değerlendirme

Tarih boyunca dünyanın birçok kültüründe görülen çok eşlilik İslam kültüründe de genel kabul görmüştür. Eski ve yeni İslam hukukçularının tamamına yakını İslam hukukunun bir erkeğe dört kadına kadar aynı nikâh altında bulundurma izni verdiği görüşündedir. Eski fakihler bu iznin belli şartlarla kayıtlı bir ruhsat mı yoksa imkânı olanlar için bir teşvik mi olduğu konusunda belirgin bir eğilim göstermemiştir. Günümüz fakihleri ise büyük çoğunluğu ile çok eşliliği ihtiyaç duyulduğunda başvurulacak bir ruhsat olarak görmektedir.

Batı medeniyetinin etkisiyle ortaya çıkan, insan hakları ve özelde kadın hakları, eşitlik, ayrımcılığa karşı çıkma söylemleri ve bu söylemlerin İslam ülkelerindeki etkisi son yüzyılda İslam ülkelerinde yürürlüğe konulan İslam aile hukuku kanunlarında çok eşliliğin büyük ölçüde sınırlandırılmasına ve hatta yasaklanmasına sebep olmuştur. Sınırlandırma getiren ülkeler, aralarındaki kısmi farklılıklarla birlikte bu düzenlemeleriyle tarafların haklarını koruma altına almayı, ilave evlilikle bir zararın ortaya çıkmasını engellemeyi, ailede huzur ve güveni korumayı hedeflemektedir. Getirdikleri sınırlandırmaların bazıları klasik İslam hukuku kaynaklarında bulunmamakta fakat nasların açıkça düzenlemediği alanlarda, hukukun genel amaçları doğrultusunda devletin yasal düzenlemeler yapması kapsamına girmektedir. Yapılan sınırlandırmalar anılan hedeflere katkı sağlıyorsa İslam hukuku açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir

Malezya ve Fas örneğinde olduğu gibi poligaminin sıkı kurallara bağlanması genel olarak kadın hakları savunucularını ve feministleri memnun etmekle birlikte, kanunlarda yazılı kuralların yeterince sıkı takip edilmemesi ve poligamiye kolayca izin verilmesi aynı kesimlerin şikâyetine konu olmaktadır.⁴⁶ Buna mukabil daha ziyade dini çevreler, poligaminin çok sıkı kurallara bağlanarak neredeyse imkânsız hale getirildiğini, evlilik yaşının gün geçtikçe yükseldiğini ve toplumda evli olmayanların sayısının arttığını dile getirmektedir. Onlara göre, poligaminin kolaylaştırılması daha fazla kadının aile imkânlarından faydalanmasına ve toplumda gayrimeşru ilişkileri azalmasına katkı sağlayacaktır.⁴⁷

İslam ülkelerinde çok eşlilik konusunda sınırlandırmalar getiren aile hukuku kanunları bu sınırlandırma ve denetim alanlarını aşağıda ele alacağımız başlıklar çerçevesinde değerlendirmektedir.

⁴⁶ Beth Malchiodi, "Assessing the Impact of the 2004 Moudawana on Women's Rights in Morocco", *Fulbright-Hays Summer Seminars Abroad Curriculum Project*, 2008, s. 7; Abdul Azeez, Yusuf v.dğr., "Codification of Islamic Family Law in Malaysia: The Contending Legal Intricacies", *Sci. Int.(Lahore)* 28(2), Kuala Lumpur, 2016, s. 1759.

⁴⁷ <http://www.worldcrunch.com/opinion-analysis/in-morocco-a-call-for-polygamy-to-reduce-ranks-of-unmarried-women>, erişim tarihi 11.03.2017.

1. Sayı Bakımından Sınırlandırma

Nisa Suresi üçüncü ayette; “Yetimler hakkında haksızlık yapmaktan korkarsanız hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder evlenin...” buyrulmuştur. Fakihler bu ayet gereğince bir erkeğin aynı anda dört kadına kadar nikâhı altında birleştirmesinin mubah olduğunda ittifak etmişler ve fakihlerin büyük çoğunluğu dördün aynı zamanda nihai sınır olduğunu kabul etmiş, hatta birçok eserde bu konuda icma olduğu belirtilmiştir.⁴⁸ Bununla beraber aynı ayetten yola çıkarak zikri geçen sayıları toplamak suretiyle sayı sınırını dokuz olarak kabul edenler, ayette kullanılan katlamalı sayıları toplayarak 18 sayısına ulaşanlar ve “Sayı temsilidir, sınırlandırma ifade etmez.” diyenler, sayısı az dahi olsa kaynaklarda zikredilmiştir.⁴⁹ Bunun dışında klasik İslam hukukunda çok eşlilik, hukukun genel sınırları dışında yasal bir sınırlandırmaya veya mahkeme denetimine tabi tutulmamıştır. Çok eşliliğe izin veren İslam Aile hukuku kanunları da cumhurun görüşüne uyarak sayıyı dörtle sınırlandırmıştır.

2. Mali Yeterlilik

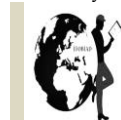
Poligam evlilik yapmak isteyen bir erkeğin ilave evlilik başvurusunda gözetilmesi gereken bir husus kocanın ilave bir evliliğin yükünü çekebilecek mali yeterliliğe sahip olmasıdır. İslam hukukunda ailenin nafaka yükü koca üzerine yüklenmiştir. Evlilik sebebiyle koca nafaka borçlusudur, kadın ise nafaka alacaklısı olur. Çoğunluğa göre kadın zengin bile olsa yine nafaka yükü koca üzerindedir. Temel nafaka yükümlülüğü yiyecek, içecek, yazlık kışlık giyim ve kadının sosyal konumuna uygun dayalı döşeli evi kapsar. Birden fazla eşi olan, çoğunluğun görüşüne göre her eşe sosyal konumuna uygun bir mesken hazırlamalıdır.⁵⁰

İslam aile hukuku kanunları poligam evliliklerde kocanın mali yeterliliğini çeşitli aşamalarda denetime tabi tutmuştur. Bazı kanunlar başvuru aşamasında gelir belgelerini, mevcut ve müstakbel eşle birlikte bakmakla yükümlü olacağı kişi sayısının bildirilmesini talep etmiş, bazı kanunlar ise sadece mali yeterliliği hâkimin takdirine bırakmıştır. Düzenlemeler arasında eşlerin rızası olmadan birlikte bir meskende ikamete zorlanamayacağı veya her bir eşe ayrı mesken tahsis etme yükümlülüğünün bulunması da yer almaktadır. Malezya’da, ilave evliliğin mevcut eş veya eşlerin hayat

⁴⁸ Bk. Kâsânî, c. II, s. 265; İbn Rüşd el-Hafid, Muhammed b. Ahmed el Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004), c. III, s. 64; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts), c. XVII, s. 144; İbn Kudâme, c. VII, s. 85.

⁴⁹ Bk. İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. VII, s. 85; Zeylaî, Ebu Muhammed, Fahrudin Osman b. Ali, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, (Kahire: Bulak, 1313 h), c. II, s. 112.

⁵⁰ Celal Erbay, “Nafaka”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), c. XXXII, s. 282-285.

standardını düşürmemesi şeklinde mali yeterlilikle ilgili farklı bir kural konulmuş ancak yürürlükten kaldırılmıştır.⁵¹

3. Adil Muamele

Birden çok kadınla evlenme durumunda bunlar arasında adaletle muamele etme Kur'an-ı Kerim'in emridir.⁵² İşin tabiatı gereği bu emrin gereğini yerine getirebilmek ancak evlilik gerçekleştikten sonra mümkündür. Bu sebeple hâkimin poligami için başvuran erkeğin hanımlarına adil davranıp davranmayacağını tam olarak bilmesi mümkün değildir. Buna rağmen hâkim, kanununda kocanın adaleti konusunda hâkime takdir yetkisi verilen ülkelerde bu yetkisini kullanarak evliliğe izin vermeyebilir. Bazı kanunlar poligam evlilik akdi esnasında kocanın eş ve çocuklarına adil davranacağına dair bir teminat belgesi imzalamasını istemektedir. Yine düzenlemede yer aldığı kadınlara adaletsiz muamele sebebiyle mahkemeye başvurarak tefrik talebinde bulunabilirler.

4. Meşru Gerekçe

Bir kadınla evli olan bir erkeğin evliliği devam ederken yeni bir evlilik yapmasının bir gerekçeye bağlanması ihtiyacı, poligaminin ruhsat olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Çok eşliliği sınırlandırmak ve kontrol altına almak isteyen çağdaş İslam hukuku kanunları bu tür evliliği hâkim iznine bağlamış ve hâkimin diğer şartlar yanında ilave bir evliliği haklı ve gerekli kılacak meşru bir gerekçeyi tespit etmeden poligam evliliği onaylamaması gerektiğini kurallandırmışlardır.⁵³

Evli bir erkeğin bir kadınla daha evlenmesini haklı ve gerekli gösteren meşru gerekçe veya meşru faydanın ne olduğu kanunlarda tanımlanmamıştır. Kanunların bir kısmı meşru gerekçeyi yalın olarak ifade etmiş, diğer bir kısmı meşru gerekçe oluşturan durumlara örnekler zikretmiştir. Malezya kanunu meşru gerekçe örneklerini mevcut hanım veya hanımlarda kısırlık, maluliyet, fiziki açıdan cinsel ilişkiye uygun olmama, kasıtlı olarak cinsel ilişkiden kaçınma ve delilik olarak örneklendirmiştir.⁵⁴ 1974 Güney Yemen kanunu, tıbbi rapor ile mevcut hanımın (kocanın evlenmeden önce bilmediği) kısırlığını ve tedavisi olmayan kronik veya bulaşıcı bir hastalığa yakalanmasını poligam evlilik için meşru gerekçe saymıştır.⁵⁵

⁵¹ 1984 Islamic Family Law (Federal Territories) Act'ın poligamiyi düzenleyen 23. maddesinin 4. fıkrasında poligami şartlarının (e) maddesi olarak zikredilmiş ancak 19994'teki değişiklikle kaldırılmıştır.

⁵² Nisa 4/ 3, 129.

⁵³ Bk. Malezya 1984 (m. 23 (4)(a)); Cezayir, 2005 (m. 8); Irak 1959 (m. 3(4)(a)); Libya 1984 (m.13); Fas 2004 (m.41); Suriye 1975'te mali yeterlilik şartına ilaveten meşru gerekçe şartı getirilmiştir.(m. 17); Pakistan 1969 (m. 6 (2-3)); Yemen 1992'de getirdiği meşru gerekçe şartını 1998'de kaldırmıştır. (Welchman, s. 80)

⁵⁴ Malezya Islamic Family Law, 1984, m. 23 (4)(a).

⁵⁵ Welchman, s. 80.

Meşru gerekçe genellikle mevcut evlilikten ortaya çıkarken 1959'de meşru maslahat kavramını ilk yasalaştıran Irak, İran'la savaşı sırasında özel durumun gereği olarak, dulla evlenmek şartıyla poligami üzerindeki sınırlandırmaları kaldırmıştır.⁵⁶ Böylece savaşın dul ve yetimlerinin aile çatısı altına alınması meşru maslahat sayılmıştır. Kocanın cinsel isteğinin fazla olması ve mevcut eşle yeterince tatmin olamaması, evliyken başka bir kadına âşık olması gibi poligami için başka gerekçeler zikredilmişse de bunlar kanunlarda yansımaları bulmamıştır.⁵⁷

5. Mevcut ve Müstakbel Eşlerin Bilgisi ve/veya Rızası

Poligam evliliğin ortaya çıkışında üç durum olabilir. Birincisi kadının elinde olmayan sebeplerle kadınlık görevlerini yapamaması ve bu sebeple kocanın mağdur durumda olmasıdır. Bu durumda kadın ikinci evliliğe genellikle rıza gösterecektir. İkinci durum kadının kadınlık görevlerini yapmasına engel bir durumu yokken bu görevlerini yapmamasıdır. Bu durumda kadın genellikle ikinci evliliğe razı olmayacaktır. Mahkeme kocanın kusuru yoksa evliliği sona erdirme veya ikinci evliliğe izin verme yoluyla kocanın mağduriyetini giderebilir. Üçüncü durum kadının kadınlık görevlerini yapmasına rağmen kocanın çeşitli sebeplerle ikinci bir evliliği talep etmesidir. Bu durumda da çoğunlukla kadının rızası olmayacaktır. Bu durumda mahkeme, tarafları bir araya getirerek en uygun çözümü bulmak ve uygulamak konusunda inisiyatif alır. Tarafların dinlenmesi ve uzlaştırma çabalarının sonucunda, ülkelere göre değişen düzenlemelere göre ya hâkim poligamiye izin verip vermeme kararını açıklar veya uzlaşmazlığı hakemlere havale ederek hakemlik sürecini işletir ve sorunun çözümünü sağlar.

Klasik fıkhıta ikinci evlilik için mevcut eşin izninin veya rızasının şart koşulduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat günümüzde çok eşliliği sınırlandırma amacı taşıyan bazı kanunlar, hâkimin poligamiye izin verebilmesi için mevcut eşin izni, rızası veya sadece bilgisi ile müstakbel eşin, kocanın evli olduğunu bilmesini şart koşturmuştur.⁵⁸ Bu şartlar tarafların birbirini aldatmamasına ve haklarının korunmasına yardımcı olmakla birlikte mevcut eş için, kocasının üzerine evlenmesini caydıracak bir güç olarak da görülebilir. Ayrıca kadın evlilik akdinde üzerine evlenilmemesi şartını koşturmuşsa poligam evlilik durumunda evliliği sona erdirmek için mahkemeye başvurabilir. Hatta bazı kanunlarda sadece üzerinde evlenilmesi sebebiyle kadının mahkemeye boşanma müracaatında bulunabilmesi kabul edilmiştir. 1929 Mısır kanunu, karının rızası olmadan yapılan poligam evliliğin kadına zarar verdiğini kabulde, kadının evlenme akdinde poligamiye karşı şart koydurmuş olup olmamasına bakmadan üzerine evlenilmesini boşanmaya başvurmasına gerekçe saymıştır. Fakat eleştiriler üzerine 1985'de bu madde sıkılaştırılmış ve kadının zarar

⁵⁶ Irak, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye 1953, m. 3 (7) (1980 değişikliği ile).

⁵⁷ Muhammed Ebu Zehra, *El-ahvalu'ş-Şahsiyye*, (Kahire, 1957), s. 104.

⁵⁸ Fas, Müdevvene, 2004, m. 43, 46; Cezayir, Kanunu'l-Usra, 2005, m. 8; Malaysia, Islamic Family Law (Federal Territories) Act, 1984, m. 23(3).

gördüğünü ispatlayacak delilleri mahkemeye sunması şartı getirilmiştir. Aynı madde, kocanın ikinci evliliğini yaparken, müstakbel eşinden evli olduğunu gizlemesi durumunda da bunu öğrenen ikinci eşe boşanmaya başvurma hakkı vermiştir.⁵⁹

Fas kanununa göre üzerine evlenilmesine rıza göstermeyerek boşanmak isteyen kadını mahkeme, kocanın karısına olan bütün mali hakları 7 gün içinde ödemesi şartıyla boşar. Koca ödemeyi yapmazsa evlilik talebinden vazgeçmiş sayılır.⁶⁰ Cezayir kanunu, (ikinci evliliğin gizlenmesi durumuna işaret ederek) aldatma (tedlîs) durumunda her iki hanımın da boşanma talebiyle mahkemeye başvurabileceğini ifade etmiştir.⁶¹

6. Yasadışı Poligam Evliliklerin Geçerliliği

Suriye 1953 kanunu gerekçesinde yasal şartlara uyulmadığında poligaminin yasaklanabileceğini fakat çocukların haklarının korunması için böyle bir evliliğin geçerli sayılacağını belirtmiştir. Diğer devletlerde ise evlilik geçersiz sayılarak çocukların hakları korunmaya alınmıştır.⁶² İlk Irak kanununda bulunan "Mahkeme izni olmadan yapılan poligam evlilik geçersizdir." maddesi tartışmalara neden olmuş ve 1963'te kaldırılmıştır.⁶³ Fakat mevcut Irak kanunu mahkeme izni olmadan yapılan ikinci evliliği doğrudan boşanmaya başvurabilme sebepleri arasında saymıştır.⁶⁴

1956 tarihli Tunus ilk kanunu poligamiyi yasaklayıp yapanlara cezai yaptırım getirmekle beraber yine de yapılırsa geçerli olup olmayacağı hususunda sessiz kalmıştır.⁶⁵ Libya, kanuna aykırı yapılan poligam evliliklerin geçersiz olduğunu düzenlemiştir.⁶⁶ 2004 Fas kanunu bu konuyu açıkça düzenlememiştir. Cezayir yaptığı değişiklikle orta bir yol tutmuş ve mahkemenin onayı olmadan yapılan poligam evliliğin ancak, henüz zifaf gerçekleşmemişse bozulmasına hükmetmiştir.⁶⁷

Sonuç

Toplumlarda çok eşlilik olgusu ve bu olgunun kabulü büyük ölçüde kültürel değerlerle alakalıdır. İslam kaynaklarında yer alan poligami referansları Müslüman toplumlarda kültürel değerlerle paralel şekilde uygulama alanı bulmuştur. Genel olarak poligaminin toplumsal kabul gördüğü ülkelerde sınırlayıcı düzenleme daha az, kabul görmediği ülkelerde daha fazla olmuştur. Sınırlandırmaların poligami sayısını bir miktar azaltması tabii bir sonuç olmakla beraber poligaminin yasaklanması poligamiyi ortadan

⁵⁹ Mısır, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye, 1929 ve 1985 değişikliği m. 11.

⁶⁰ Fas, Müdevvene, 2004, m. 45.

⁶¹ Cezayir, Kanunu'l-Usra, 2005, m. 8.

⁶² Welchman, s. 84.

⁶³ Irak, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye, 1959, m. 13 (ilk hali).

⁶⁴ Irak, Kanunu'l-Ahvali'ş-Şahsiyye, 1959, m. 40(5).

⁶⁵ Tunisia 1956 m. 21; Anderson 1958 (TLPS) 268-269.

⁶⁶ Law no. 9/1994'den naklen Welchman, s.85.

⁶⁷ Cezayir, Kanunu'l-Usra, 2007, m. 8.

kaldıramamıştır. Bu sebeple denetimsiz uygulamalara kapı açmak yerine, belli şartların gerçekleşmesinden sonra hâkimin ve idarenin denetimi ve izniyle poligamiye izin vermek keyfi uygulamaların önlenmesine, hak kayıplarının ve aile içi anlaşmazlıkların azalmasına katkı sağlayabilir.

İslam dünyasında batılılaşma temayülleri, dünyada kadın hakları konusundaki duyarlılıkların artması ve feminist hareketlerin ortaya çıkması İslam aile hukukunu kanunlaştıran Müslüman ülkelerde poligaminin sınırlanması veya yasaklanması yönünde gelişmelere sebep olmuştur. 1980 yılından sonra Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında hazırlanan "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)" peyderpey Müslüman ülkelerin çoğu tarafından bazı çekincelerle birlikte imzalanmış ve kanunlarda bu doğrultuda düzenlemeler yapılmıştır.⁶⁸ Fakat kadın erkek ilişkilerinde İslamî değerler ile batılı değerler arasında bazı uyuşmazlıkların ve farklılıkların bulunduğu unutulmamalıdır. İslam evlilik dışı ilişkileri hem suç hem de günah saymıştır. Ailenin korunması, neslin korunması üstün değerleri temsil eder. Evlenme övülen bir davranış iken boşanma yerilen bir davranıştır. Bu sebeple toplumda evlilik çağındaki insanların olabildiği kadar fazlasının evlilik ilişkisi içinde bulunması İslam'ın maksatlarına daha uygundur.

Bir erkeğin, hanımlık görevlerinden hiçbirini yapamayan hatta kendi ihtiyaçlarını bile gideremeyen, mutlak bakıma muhtaç hanımını boşaması vicdanları rahatsız ettiği gibi hanımını boşamayı onun bakımını sağlamaya çalışan ve sonu belirsiz bir süreçte ailevi münasebetlerden mahrum kalan erkeğin durumu da vicdanları rahatsız edebilir. Bütün örnekler böyle açık sonuçlara sevk etmese dahi poligami ihtiyacı sebebiyle mahkemeye başvuran kocanın talebinin haklı olup olmadığına tarafsız biçimde değerlendirilmesi, ailenin ve tarafların iyiliği gözetilerek gerektiğinde boşanmaya, gerektiğinde çok eşliliğe izin verilmesi isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Kaynakça

Abdul Azeez, Yusuf v.dğr., "Codification of Islamic Family Law in Malaysia: The Contending Legal Intricacies", *Sci.Int.(Lahore)* 28(2), (2016): 1753-1762.

Acar, H. İbrahim, "Poligami Konusunda Bazı Mülâhazalar", *Ekev Akademi Dergisi* 1(2), (1998): 189-220.

Aksekili, Ahmet Hamdi, "İslamiyet ve Taadüdü Zevcât", *Sebilürreşâd* 11(275)(276)(277)(280)(284)(285), (1332h).

⁶⁸ Sözleşme metni, metni imzalayan ve çekince koyan ülke bilgileri ve ülke raporlarına ulaşmak için bk. erişim tarihi 20.07.2017 <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

Alhalalshah, İbrahim, "Ürdün Ahvali Şahsiyye Kanunu'nun Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi ile Mukayesesi", Doktora Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Anderson, James ND, "The Tunisian law of personal status", *Int'l & Comp. LQ* 7(2), (1958): 262-279.

Ansay, Sabri Sakir, *Eski Aile Hukukumuz Bir Nazar*, Ankara, 1952.

Aydın, Mehmet Akif, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Günümüzde Aile*, (ed.) Ömer Çaha, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s. 165-176

Bin Baz, Abdülaziz, "Taaddüdü Zevcât", erişim tarihi 05.06.2017, HYPERLINK "http://www.binbaz.org.sa/noor/11255" <http://www.binbaz.org.sa/noor/11255>

Chamie, J., "Polygamy among Arabs", *Paper presented at the Population Association of American Annual Meeting March 28-30 1985*. Boston Massachusetts: Unpublished, ts.

Düzbakar, Ömer, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM* 23, (2008): 85-100.

Erbay, Celal, "Nafaka", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, c. XXXII, s. 282-285.

Gücük, Sebahat, v.dğr., "Van İlindeki Çok Eşlilik Oranları ve Etkileyen Faktörler: Kesitsel Çalışma", *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi* 21(3), (2010): 127-133.

Haider, Nadya, "Islamic Legal Reform: The Case of Pakistan and Family Law", *Yale JL & Feminism* 12, (2000): 287-341.

İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Gırnâtî, *el-Kavânînü'l-Fıkhiyye*, yy., ts.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğnî*, Kahire: Mektebetu'l-Kahira, 1968.

İbn Rüşd el-Hafîd, Muhammed b. Ahmed el Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004.

Kamil Ali, Kevser, ve Salim Öğüt. "Çok Evlilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993. c. VIII, s. 366-368.

Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Köse, Saffet, "Misyâr Nikahı-Kur'ân ve Sünnetin Çizdiği Aile Modeli Çerçevesinde Bir Yaklaşım-", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13, (2009): 13-34.

Kurt, Abdurrahman, "Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çokeşlilik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(1), (1999): 183-214.

Malchiodi, Beth, *Assessing the Impact of the 2004 Moudawana on Women's Rights in Morocco*, Fulbright-Hays Summer Seminars Abroad Curriculum Project, 2008.

Nefrâvî, Ahmed b. Guneym b. Salim İbn Mühenna, *el-Fevakihü'd-devani 'alâ risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravânî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed b. el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-minhâc*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Tarık Aziz, Makran, *İcrââtü tanzimi teaddüdi'z-zevat fi kanuni'l-üsrati'l-Cezairî*, Yüksek Lisans Tezi, Biskra: Camiatu Haydar, Külliyyetu'l-Hukuk, 2015.

Welchman, Lynn, *Women and Muslim family laws in Arab states: a comparative overview of textual development and advocacy*, Amsterdam University Press, 2007.

Yelwa, Isa Mansur, "Law Reform in the Muslim World: A Comparative Study of the Practice and Legal Framework of Polygamy in Selected Jurisdictions", *International Journal of Business & Law Research* 2(3) (2014): 32-44.

Zeylâî, Ebu Muhammed, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Kahire: Bulak, 1313 h.

